ליטעראַטור מיט אַ תכלית... אָבער ליטעראַטור

(צום 30־יעריקן יובל פון „בונד“)

ישראל שטערן / וואַרשע

וואָס אינטערעסירט דעם יידישן דיכטער קודם־כּל אין אַ ידישער פּאַרטיי? פאַרשטייט זיך, פריער פון אַלץ האַלט ער אין אויג איר באַציונג צו דער יידישער ליטעראַטור.—פּאַרטייען האָבן מיר צווייערליי: מימין ומשמאל. איז אָבער שטאַרק כאַראַקטעריסטיש: מיט איינע פון זיי קען דער יידישער ליטעראַט אָפּלעבן זיינע יאָרן אין נחת און פריידן. ער וועט נישט הערן פון זיי קיין איינציק שלעכט וואָרט. מיט די צווייטע — דאַרף ער זיך אָפּט אַרומרייסן, פּאָלעמיזירן, האָבן פאַרדרוס, עלן איבערצייגן. אָבער דוקא אָט די קריגערייען און אַמפּערישן שאַפן אינטימקייט, פריינטשאַפטלעכע פאַרשטענדיקונג, קאָנטאַקט, ווייל ביידע צדדים שפּירן, אַז איינער איז דעם צווייטן נאָדערפטיק.

איך קלער מיר אָפּט: זאָלן קומען מאַנכע פון אונזערע רעכטע מיט פּרעטענזיעס, אַז אונזערע קינסטלער פאַרנעמען זיך צו קנאַפּ מיט רעליגיעזע מאָטיוון. זאָלן קומען אַנדערע פון אונזערע רעכטע מיט טענות צו דער יידישער דיכטונג, אַז אין איר זענען פאַראַן צו ווייניק נאַציאָנאַלע ציילן און טענדענצן. אָבער ניין! אַזעלכע אַרטיקלען באַגעגנט מען זייער זעלטן, און דאָס אויך נאָר פון מענטשן זייטיקע, צו קיין פּאַרטיי נישט אָנגעהעריקע.

אויב דער מאָדערנער יידישער ליטעראַטור קומט אויס צו הערן שטרענגע פאָרווורפן, איז עס נאָר מצד די לינקע, אין רוסלאַנד און אין אַמעריקע זענען עס די עקסטרעם־לינקע, וועלכע ווילן מיט אַלע כּוחות אַריינעמען דעם ליטעראַט אונטער זייער השפעה. ביי אונז אין פּוילן באַקומט זיך דער איינדרוק, אַז די לעגאַלע פּאַרטיי „בונד“ איז די איינציקע, וועלכע לאָזט נישט דורך קיין שום געלעגנהייט, ווו זי קען אַרויסרוקן תביעות און טענות צום דיכטער. זי טוט עס בעטנדיק, זי טוט עס שטראָפנדיק, נאָר זי מאָנט, זי פאָדערט.

מוז מען מודה זיין, אַז מיר אין פּוילן געפינען זיך אין אַ גליקלעכערער לאַגע ווי אונזערע קאָלעגן שריפטשטעלער אין מאָסקווע און אין ניו־יאָרק. מיט יענע פריידיקער און מוכיחים איז אַ שווער שטיקל אַרבעט. זיי ווילן דער דיכטונג אינגאַנצן באַרויבן איר זעלבסטשטענדיקייט. זיי באַמיען זיך, זי זאָל פאַרשקלאַפט זיין, אין דער צייט ווען אמתע וואָרט־קונסט מוז אַליין פ אַ ר ש ק ל אַ פ ן... איך בין אויך נישט קיין אָנהענגער פון סתם זינגערייען און זאָגערייען. עס מוז זיין הייסער דראַנג, לעבעדיקע שטרעבונג. אויב מען וויל, אַ וואָרט זאָל נשמה האָבן, אַ בילד זאָל באַוועגונג האָבן. אויב נישט— ווערט אַ ליד און אַ דערציילונג שאַבלאָניק־נודנע. שרצדיק־קאַלט אפילו מען זינגט דאָרט וועגן שריפות אין רעוואָלוציעס. און דאָס פאַרגעסן די פּאַרטייאישע חתימה־לייגער, זיי באַגרייפן נישט, אַז ווילנדיק אָדער נישט ווילנדיק, איז אויפריכטיקע קונסט מלביש אין אָנזעעווודיקע און ממשותדיקע געשטאַלטן די אַלע געהיימע באַגערן, וועלכע ציטערן אין שויס פון דער צייט. זי איילט־צו זייער רעאַליזירונג...

צי קען מען האָבן צוטרוי צו מענטשן, וואָס פאַרשטייען דאָס נישט? גאָר קנאַפּ. נאָך מער וואַקסט דער אומצוטרוי, ווען איר ווערט געוואָר, אַז אין אָט די דאָזיקע קרייזן איז דאָ אַ טענדענץ טיף אַראָפּצוקוועטשן די חשיבות פון יידיש, ווען איר ווייסט, אַז די דאָזיקע לייט (וואָס העברעיש איז דאָך ביי זיי טרייף ווי חזיר) באַמיען זיך אויף אַלערליי אופנים איינצושמועסן, אַז יידיש איז גאָרנישט אַזאַ וואַזשנער ענין, און יידישיזם איז ביי זיי איינס פון די שענדלעכסטע זידל־ווערטער. איר האָט דעם איינדרוק, אַז צווישן דעם פאַרלאַנג אָוועקצושטעלן די יידישע דיכטונג הינטערן טאָנבאַנק פון זייער קרעמל און צווישן די אָנפאַלן אויף יידיש איז פאַראַן עפּעס אַ שייכות. אָבער אַ שייכות נישט קיין איבעריק סימפּאַטישע. „מיר זענען נישט פאַריידישט, נאָר פאַרמענטשישט“ — דערציילן זיי אונז. טראַכטן מיר זיך: יאָ, נישט אַ יידיש, נאָר מענטשיש, דאָס איז אַ וואָרט אַ פיינס, אָבער אַ וואָרט, וואָס האָט אַ פּנים פון אַ פרעמדן עלעגאַנטן יונגנמאַן, וועלכן איר טרעפט ביי אייך אין צימער, און איר געדענקט גוט, אַז איר האָט די טיר פאַרשלאָסן. ער איז אפילו זייער פיין געקליידט, נאָר פונדעסטוועגן איז ער אייך פאַרדעכטיק...

און ווען פון די זעלביקע קרייזן קומען פאָרווורפן אויפן אַדרעס פון „בונד“, אַז ביי אים איז יידיש אַ פעטיש, ווערט אונז טאַקע דער „בונד“ זייער נאָענט.

ווייל די דיכטער, זיי, וועלכע פאַרשווענדן מעת־לעתן גאַנצע אויף דער שיינקייט פון אַ שורה, זיי, וועלכע פאַרברענגען זייער מאַרך אין דער גליענדיקייט פון באַגייסטערונג, ווען עס שמידט זיך, שניצט זיך אַ וואָרט, — אויך ביי זיי איז אַ הייליקייט די שפּראַך, אויף וועלכער זיי שאַפן.

אַוודאי קומט אויך אמאָל דער „בונד” צו דער ליטעראַטור מיט פאָדערונגען, אויף וועלכע מיר קענען נישט מסכּים זיין. סוף־כּל־סוף האָט אויך דער „בונד” בנוגע שיינער ליטעראַטור די מעלות און די שוואַכקייטן פון אַ פּאַרטיי, וועלכע האָט נאָך פיל אַנדערע אויפגאַבן אַ חוץ קולטור און קונסט.

אָבער ערשטנס, איז דער „בונד” נישט אַזוי שלחן־ערוכדיק־אויגן־פאַרגלאָצט, נישט אַזוי אַבסורדאַל־פּראָלעטקולטיש. און צווייטנס מוז מען דעם „בונד” אַ סך מוחל זיין, ווען מען שטודירט אַביסל זיין קולטור־אַרבעט פאַר דער צייט פון זיין עקזיסטענץ.

אין דער צייט, ווען די שמ״רס און די בלאָשטיינס האָבן באַלאַגערט, ווי די היישעריקן, די יידישע גאַס, זענען די פּיאָנערן פון „בונד” געווען די ערשטע, וואָס האָבן פאָרגעלייענט אין אַרבעטער־קרייזלעך פּרצס פעליעטאָנען און דוד פּינסקיס דערציילונגען. דער אויפקום פון דער מאָדערנער יידישער ליטעראַטור האָט געלעבט אין ליבשאַפטלעכער שכנות מיט דער אויסקריסטאַליזירונג פון מאָדערנעם יידישן סאָציאַליזם. דענסטמאָל, ווען פון איין זייט איז געווען פאַרגרעבטקייט, עם־הארצות, מאַסן־פינסטערניש, און פון דער צווייטער זייט — פאַרכלינעטע אַסימילאַציע, אינטעליגענטישע רוסיפיצירטקייט, — זענען די ערשטע בונדיסטן געווען די „זשאַרגאָניסטן”, וועלכע האָבן אונטערגענומען אַן אויפקלערונגס־אַרבעט אינם פאָלק אויף דער שפּראַך פונם פאָלק. פון זיי האָבן זיך עס רעקרוטירט די לערערס, וועלכע האָבן ערגעץ אין אַ דאָרף ביי אַן אַרענדאַר אָפּגעקנעלט אַ גאַנצן ווינטער פאַר אַ נישטיקן לוין, אַבי צו קענען זיצן אין דער שטיל און פאַרטיק מאַכן אַן איבערזעצונג אויף יידיש פון עפּעס אַ פּאָפּולער וויסנשאַפטלעכן ביכל, וואָס ביי דער דעמאָלטיקער שפּראַך־רויקייט איז עס געווען אַ געוואַלטיק־אָנגעשטרענגטע אַרבעט. זיי זענען עס געווען די גרינדער פון די „זשאַרגאָנישע קאָמיטעטן”.

נאַטירלעך איז עס אין אָנהויב געווען בלויז אַ מיטל. אָבער ביסלעכווייז איז פון מיטל געוואָרן אַ ציל. לכתחילה האָט מען פאַר די אַרבעטער פאָרגעלייענט פּרצס יום־טוב־בלעטלעך לשם אַגיטאַציע. אַזעלכע זאַכן, ווי „אַ נאַכט אַ מחיה, אַ נעכטל גאָר טייער, היט אייך פאַר פייער”, אָדער „עשרת הדברות פון אַ קליינעם באַלעבעסל”, אָדער „דער תענית” געשריבן אין ראַדיקאַלן גייסט, צי דער הושענא־רבה־פעליעטאָן „וואָס זאָל איך וועלן?” — די אַלע זאַכן זענען געווען אַזוי צוגעפּאַסט צו וועקן, צו מונטערן, צו צינדן, און רופן צום קאַמף. אָבער צוזאַמען מיט דער פּראָפּאַגאַנדע פון סאָציאַלע אידעען, האָט זיך אויך אַריינגעגליטשט אין אויער דער געטאָקטער זאַץ, דער ריינער סטיל, דאָס געשליפענע בילד. זיי האָבן זיך דערנענטערט צום דיכטער און דער דיכטער — צו זיי. אונזערע ערשטע שרייבער האָבן נישט געקענט אינגאַנצן אַראָפּוואַרפן פון זיך דעם איינפלוס פון די ערשטע קעמפער אויף אונזער גאַס. ווען אונזער שענסטער קלאַסיקער פאַנטאַזירט, וואָס ער וואָלט זיך געווונטשן הושענא־רבה־ביינאַכט, אין דער איינציקער מינוט, ווען דער הימל שפּאַלט זיך, רעכנט ער אויס פאַרשיידענע זאַכן, און דער פינאַל איז: ...„נאָר שטיוול האָבן אויערן, אָקסן — לאַנגע צונגען, און איך — איך האָב שטאַרק, שטאַרק מורא...” נאַטירלעך האָט מען דעמאָלט אין די „קרושאָקן” זיך געפרייט און געשמועסט „ער איז אינגאַנצן אונזערער”... און עס איז נישט געווען קיין גרויסער ליגנס. ער איז שוין אַ היפּש ביסל געווען זייערער. ער האָט שוין אַפילו אָנגעהויבן האָבן די זעלביקע צרות וואָס זיי: זיין „באָנטשע שווייג” האָט די ווילנער צענזור נישט דורכגעלאָזן...

יאָ, ער איז געווען מיט זיי. אָבער צי אינגאַנצן? — יאָ, עס וואָלט נישט געווען קיין גרויסע טובה פאַר דער יידישער ליטעראַטור — און ממילא אויך נישט פאַרן „בונד”, וועלכער איז דער אויפריכטיקסטער פריינט פון אונזער ליטעראַטור, — ווען אונזער שטאַרקסטער וואָרט־מייסטער זאָל געווען בלייבן ביים „שטריימל” און „באָנטשע שווייג”.

און אָט האָט פּאַסירט, אַז אין די אייגענע העפטן, ווו אַלע זאַכן כּמעט זענען געווען טענדענציעז, אַזוי אַז זיי האָבן געקענט באַנוצט ווערן פון די ערשטע בונדיסטן אַלס אַגיטאַציע־מאַטעריאַל — דאָרטן טאַקע האָט זיך פּלוצלינג באַוויזן אַזאַ זאַך ווי די „מקובלים”... מיר ווייסן היינט נישט גענוי, ווי אַזוי דער מחבר איז אויסגעפאַלן דאָס צו טון. מיר ווייסן נאָר, אַז דאָס האָט געזאָלט זיין אַזאַ מין שפּאַס, אַ סאַטירע אויף מקובלים און גאַנץ צופעליק, געפירט פון מעכטיקן טאַלאַנט, איז אַרויסגעקומען אַן ערנסטע נאָוועלע, וואָס וועט בלייבן לדורות מיט איר טיפקייט און וואונדערלעכקייט. צופעליק איז דאָס געשען. און צופעליק און שטילערהייט האָט דאָ די יידישע וואָרט־קונסט מאַניפעסטירט, אַז אירע אינדיווידועלע קאַמפן, גראַנגלען און זוכענישן נאָך פולקומענהייט, האָבן נישט קיין קלענערן ווערט ווי דער קאַמף פון נאַציעס, ווי דער געראַנגל פון קלאַסן... דער פּאָעט, אויפהויבנדיק זיך אין די ספערן פון פאַרטראַכטונג און אַצילות, שלעפּט־מיט מיט זיך און באַפרייט פון אונטערן יאָך פון מאַטעריע מיליאָנען אים נאָענטע, אָבער שוואַכע גייסטער. אַזוי־אַרום פירט ער אויס אַ טאַט, וועלכע איז נישט ווייניקער רעאַל, ווי דאָס איינפירן אַ וויכטיקע געזעלשאַפטלעכע רעפאָרם.

געוויס האָבן דעמאָלט די אַרבעטער־פירער געקוועטשט מיט די פּלייצעס און נישט פאַרשטאַנען פּרצן: ווי קומט דאָס אַהער? וואָס איז פּלוצלינג מיט אים געשען? נאָר אָט דערציילט איינער פון די ערשטע בונדיסטן אַ טשיקאַווע מעשה: צוויי זענען זיי געזעסן אין אַ טורמע צוליב פּאָליטישע חטאים. צוויי חברים אין באַזונדערע צימערלעך. אין דער וואַנט, וואָס האָט זיי צעטיילט איז אונטן לעבן דיל געווען אַ לעכל, געמאַכט פון מייז און פאַרברייטערט דורך אַרעסטאַנטן, — פלעגן די צוויי ליגן אין די אונטן אויסגעצויגן אויפן דיל, יעדערער ביי זיין זייט, צוגעשפּאַרט מויל און אויער צום לעכל, און זיך איבערשמועסן. און איינמאָל האָט זיך איינער פון זיי אָפּגערופן: ווייסט? נאָר דאָ אין טורמע, ווו עס איז דאָ אַזוי פיל צייט אויף טראַכטן, האָב איך געכאַפּט דעם טיפן זינען פון פּרצס „מקובלים”...

דאָס איז סימבאָליש פאַרן „בונד” אין זיין באַציונג צו יידישער ליטעראַטור, דאָס נישט פאַרשטיין און שפּעטער פאַרשטיין, דאָס שטוינען און ביים סוף „דערכאַפּן” דעם זינען, דאָס מאָנען און פאָדערן ביים שרייבער און דאָך זיך פרייען מיט יעדן טאַלאַנט, דאָס פאַרלאַנגען, אַז די דיכטונג זאָל דינען דעם פּראָלעטאַריאַט און דאָך זי ליב האָבן אַזוי ווי זי איז...

און ווען מיר זעען, אַז אָט דאָס געפיל פון פאָדערן און גלייכצייטיק ליב האָבן ליטעראַטור נעמט ביסלעכווייז אַריינדרינגען אין די צענדליקער טויזנטער אָנהענגער פון „בונד”; אַז מיר זעען, ווי די בונדישע „פאָלקסצייטונג” איז, טראָץ איר מאַטעריעלער אָרעמקייט, די איינציקע טאָג־צייטונג אין פּוילן,

אָס באַמיט זיך אויפצוהאַלטן אַ וועכנטלעכע ביילאַגע פאַר ליטעראַטור, אַז זי איז פון די געצייילטע צייטונגען אין פוילן, אָס גיט אָפּ אַזאַ ברייטן פּלאַץ פאַר דער יידישער שול; אַז מיר הערן ווי זיינע קעגנער פון רעכטס און פון לינקס וואַרפן אים פאָר, אַז יידיש איז ביי אים אַ פעטיש,—טראַכטן מיר זיך: אויב ס׳איז אמת, אַז ביי יעדן בונדיסט איז אַ הייליקייט אַ יידיש בוך, אַ יידישע שול, אַ יידיש טעאַטער, אויב דאָס איז אמת,—דאַן —

ווען אין משך פון זיין 30-יעריקער עקזיסטענץ וואָלט ער אויפגעטון נישט מער ווי דאָס, האָט ער שוין אויך אַ סך אויפגעטון...

זאָל דער „בונד" זוכן דיכטונג אַלס מיטל, זאָל ער וועלן ליטעראַטור מיט אַ „תכלית", אָבער ער מיינט ערנסט מיט זיין וועלן ליטעראַטור, יידישע ליטעראַטור.